

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту вивчення проблем злочинності Академії правових наук України (постанова № 5 від 14.10.2009 р.)

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 15928-4400ПР від 02.11.2009 р.

Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 18. – 296 с.

Засновники

Академія правових наук України
Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого
Інститут вивчення проблем злочинності АПРН України

Видавець

Інститут вивчення проблем злочинності АПРН України

Редакційна колегія:

В. І. Борисов (головний редактор), В. С. Зеленецький (заступник головного редактора), В. С. Батиргарєєва, Ю. В. Баулін, В. В. Голіна, Ю. М. Грошевий, Л. В. Дорош, В. А. Журавель, Н. В. Сібільова, В. В. Сташис, А. Х. Степанюк, В. П. Тихий, В. Ю. Шенітько

Науковий редактор *Л. В. Дорош*

Відповідальний за випуск *О. С. Четверикова*

Адреса редакційної колегії: 61002, Харків, вул. Пушкінська, 49,
тел.: 715-62-08, 700-65-81

© Інститут вивчення проблем злочинності АПРН України, 2009

© «Право», 2009

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК 343.211

В. І. Борисов, доктор юридичних наук, професор, академік АПРН України, директор Інституту вивчення проблем злочинності АПРН України, м. Харків

ВІДПОВІДНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ КОНСТИТУЦІЙНИМ ПРИНЦИПАМ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ

У зв'язку із важливим значенням дотримання особистих прав і законних інтересів людини, щодо якої виконуються дії, необхідні для забезпечення належного здійснення правосуддя, особливо зухвалими є злочини, що спричиняють шкоду інтересам правосуддя. Така оцінка розглядуваних злочинів обумовлена тим, що серед їх суб'єктів є не тільки особи, які іззовні вчиняють дії проти правосуддя (наприклад, шляхом посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя), але й спеціальні суб'єкти, службова чи громадська діяльність яких безпосередньо пов'язана із здійсненням правосуддя в Україні або належним його забезпеченням (судді, прокурори, слідчі та інші уповноважені на те законом особи), та які всупереч їхнім суспільно корисним зобов'язанням вчиняють злочини проти правосуддя.

У чинному Кримінальному кодексі України (далі — КК) відповідальність за злочини проти правосуддя передбачена розділом XVIII Особливої частини. Кримінально-правовими нормами цього розділу забезпечується не лише належна діяльність судової влади (тобто коли її носії здійснюють свої обов'язки відповідно до закону), а й органів, які за своїм призначенням сприяють діяльності суду щодо здійснення правосуддя і до кола яких належать органи дізнання, досудового слідства, прокуратура, а також ті, що здійснюють виконання винесених судами вироків, ухвал, постанов, інших судо-

вих рішень¹. Норми розділу забезпечують також діяльність захисників та представників особи по наданню правової допомоги при здійсненні правосуддя.

Родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини, що забезпечують інтереси правосуддя². У літературі наводяться й інші погляди щодо родового об'єкта цих злочинів. Так, на думку М. М. Голоднюка, родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування органів правосуддя³. О. О. Кваша вважає, що родовим об'єктом цих злочинів «є відносини у сфері нормальної діяльності: 1) судових органів; 2) органів дізнання, досудового слідства, прокуратури; 3) органів, що здійснюють виконання ухвал, постанов, вироків, інших судових рішень і призначених покарань»⁴.

За подібністю безпосередніх об'єктів злочини проти правосуддя поділяють на групи. Такий поділ дозволяє в межах родового об'єкта виділити *видові (групові) об'єкти*, які відображають ту чи іншу специфіку інтересів правосуддя. Виділення видових об'єктів має значення для формування політики держави щодо охорони певних суспільних відносин у сфері правосуддя від злочинних посягань. Правильне встановлення родового об'єкта цих злочинів має також значення для їх кваліфікації та відокремлення від інших злочинів: проти життя та здоров'я особи, проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, у сфері службової діяльності тощо.

¹ Див.: Борисов В. І., Глинська Н. В., Зеленецький В. С., Шило О. Г. Проблеми затримання та взяття під варту на досудовому провадженні по кримінальній справі. – Х., 2005. – С. 117; Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, С. Б. Гавриш та ін.; За ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К., 2007. – С. 521 (автор розділу XIX «Злочини проти правосуддя» – В. І. Тютюгін).

² Див.: Рашковская Ш. С. Преступления против правосудия: Учеб. пособие. – М., 1978. – С. 6; Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: розділ XIX зазначеного вище підручника. – С. 521.

³ Див.: Курс уголовного права: В 5 т. / Под ред. Г. Н. Борзенкова, В. С. Комиссарова. – М., 2002. – Т. 5. – С. 145.

⁴ Кваша О. О. Поняття злочинів проти правосуддя // Правова держава: Щорічник наук. пр. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. – Вип. 16. – С. 381.

Серед злочинів проти правосуддя в науковій літературі виділяють *групу злочинів, що посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду*¹. Специфіка видового об'єкта цієї групи посягань полягає в об'єднанні ним суспільних відносин, якими забезпечується дотримання органами дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду конституційних принципів здійснення правосуддя в Україні. Це в першу чергу захист особистих прав і законних інтересів людини при розслідуванні та розгляді кримінальних справ, незалежність суддів тощо. Своєрідним правовим гарантом дотримання цих принципів є норми кримінального закону, якими передбачена відповідальність за злочинні посягання на зазначені суспільні відносини. Тому важливого значення набуває знання, наскільки повно та точно кримінальний закон відповідає визначеним у Конституції України (далі — Конституції) принципам здійснення правосуддя та чи є кримінально-правова охорона цих принципів достатньою.

Аналіз такої відповідності бажано проводити стосовно кожної норми кримінального закону, якою передбачена відповідальність за певний вид злочину зазначеної групи. До злочинів, які посягають на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду, відносять: завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК); порушення права на захист (ст. 374 КК); постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК); втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК); втручання в діяльність захисника чи представника особи (ст. 397 КК)². Кримінально-правові норми, що визначені в цих статтях, ґрунтуються на положеннях чинної Конституції щодо здійснення правосуддя в Україні. Так, необхідність встановлення кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою (ст. 371 КК) обумовлена ст. 29 Конституції. Відповідаль-

¹ Див.: Тютюгін В. І. Злочини проти правосуддя: розділ XIX зазначеного вище підручника. – С. 521.

² Там само.

ність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372 КК) ґрунтується на положеннях ст. 62 Конституції. Кримінально-правова охорона конституційних положень, викладених у статтях 59, 63, 129 Конституції, визначена в статтях 374 та 397 КК. Кримінально-правова норма ст. 375 КК ґрунтується на положеннях ст. 129 Конституції, а ст. 376 КК — на положеннях ст. 126 Конституції.

31 березня 2009 року у Верховній Раді України за № 4290 було зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України» (далі — Проект), внесений Президентом України В. А. Ющенком¹. Поряд із новаціями щодо удосконалення системи юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини та громадянина, організації законодавчої влади, Проект містить також приписи стосовно конституційних засад здійснення судової реформи в Україні. У зв'язку з цим постає низка питань щодо відповідності наведених вище норм чинного КК приписам, запропонованим у Проекті, якими визначаються конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури та суду по здійсненню правосуддя в Україні. Треба зазначити, що, окрім Проекту, внесеного Президентом України, в політичних колах та комітетах Верховної Ради України обговорюється ще декілька законопроектів подібного змісту. Керуючись метою наукового аналізу запропонованих змін до Конституції України, вважаємо достатнім у цій статті обмежитися зіставленням положень чинної Конституції та КК із положеннями Проекту, наданого Президентом України В. А. Ющенком, і на прикладі останнього показати важливість наступності чинних конституційних приписів, які за умов очевидної необхідності реформування судової системи України залишаються відправними для визначення конституційних принципів діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду по здійсненню правосуддя в Україні.

Необхідність встановлення *кримінальної відповідальності за завідомо незаконні затримання, привід, арешт або тримання під вартою, що передбачена нормою ст. 371 КК*, як вже зазначалося,

¹ Уряд. кур'єр. – 2009. – 2 верес. (№ 159). – С. 9–16.

відповідає положенням ст. 29 Конституції, в абзаці першому якої проголошено один із фундаментальних конституційних принципів щодо особистих прав людини: «Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність». Вочевидь, наведене конституційне положення має значення не тільки для кримінально-правової норми, що визначена ст. 371 КК, але й інших норм Особливої частини КК, якими охороняється право людини на свободу та особисту недоторканність. Наприклад, для норми ст. 146 КК «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», норми ст. 147 «Захоплення заручників» тощо.

В абзацах другому — шостому ст. 29 Конституції надана детальна регламентація щодо застосування арешту, тримання під вартою, затримання людини. Зокрема, в абзаці другому проголошено: «Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом».

У Проекті положення ст. 29 Конституції наведені в ст. 34. Головна відмінність статті в запропонованій редакції полягає в тому, що тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід пропонується скоротити з 72 годин (абз. 3 ст. 29 Конституції) до 24 годин (абз. 3 ст. 34 Проекту), упродовж яких судом має бути прийнято вмотивоване рішення щодо необхідності тримання особи під вартою. Що стосується інших положень ст. 29 Конституції, то вони практично залишилися без змін. Разом із тим певні недоліки ст. 29 Конституції, на жаль, в ст. 34 Проекту залишились невиправленими. Так, доктринальне тлумачення змісту цієї статті Конституції щодо видів запобіжних заходів у зіставленні із положеннями ст. 371 КК та глави 13 «Запобіжні заходи» Кримінально-процесуального кодексу України (далі — КПК України) свідчить, що вони в ст. 29 Конституції визначені невдало. Не вдаючись із цього приводу до надмірних подробиць, зазначаємо, що в ст. 29 Конституції (ст. 34 Проекту) як запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням права людини на особисту свободу, визначені арешт та тримання під вартою (абз. 2 ст. 29 та абз. 2 ст. 34), а також затримання (абз. 3 ст. 29, абз. 3 ст. 34). Разом із тим у КПК України до запобіжних заходів,

пов'язаних із триманням особи під вартою, відносять лише взяття під варту та затримання. Термін «арешт» та відповідний йому «заарештований» використовуються в КПК України лише як синоніми понять «взяття під варту» та «особа, яка взята під варту». Що стосується кримінального законодавства, то ним, відповідно до його охоронної функції, забезпечується захист прав та свобод людини від можливих випадків незаконного застосування до неї запобіжних заходів, пов'язаних із триманням особи під вартою. Зіставлення ст. 371 КК із Конституцією та нормами глави 13 КПК дає підстави для судження: законодавець, встановлюючи відповідальність за зазначені дії, спирався не на норми КПК щодо запобіжних заходів, а на положення ст. 29 Конституції. Відповідно до останньої в ч. 2 ст. 371 КК визначена відповідальність за «завідомо незаконні арешт або тримання під вартою», а в ч. 1 цієї статті поряд із відповідальністю за «незаконний привід» встановлена відповідальність за «незаконне затримання». Як бачимо, вирішальним чинником, що вплинув на формулювання норм ст. 371 КК, стали положення ст. 29 Конституції. Тому при буквальному тлумаченні кримінального закону можна дійти висновку, що законодавець в ст. 371 КК має на увазі три запобіжних заходи, пов'язаних із триманням особи під вартою, тоді як КПК України таких заходів передбачає лише два.

При визначенні конституційних положень, які мають безпосередній вплив на формулювання норм інших законів, необхідно з метою упередження їх різночитання враховувати усталений понятійний та термінологічний апарат галузевого законодавства. Застосування конституційної та відповідної галузевої законодавчої термінології повинно бути взаємоузгодженим незалежно від рольової функції, яку відіграє той чи інший термін в формулюванні конституційного припису. Наприклад, згідно з галузевим законодавством поняття «особа» стосується як фізичних, так і юридичних осіб, а тримання під вартою і затримання може бути застосовано тільки щодо людей (фізичних осіб), тому слід погодитися із пропозицією стосовно зміни в Конституції України терміна «особа» на термін «людина», а терміносполучення «затримання особи» на

термін «затриманий»¹. Разом із тим така заміна на сутність наведеного конституційного положення не вплине. У цьому випадку йдеться лише про точність застосування відповідної термінології. Більш серйозні наслідки для встановлення сутності конституційних положень матимуть уточнення стосовно терміна «арешт». Цей термін, як вже було зазначено вище, застосовується в ст. 29 Конституції. Крім того, він використовується також в її статтях 80 та 126 (в ст. 80 встановлені особливості арешту народного депутата України, а в ст. 126 — арешту судді). У Проекті термін «арешт» вживається в чотирьох статтях. Спершу у ст. 34, яка, як вже було зазначено, відтворює ст. 29 чинної Конституції, потім у статтях 91, 111 та 139, де встановлені відповідно особливості процедури арешту депутата, сенатора, уповноваженого національних зборів з прав людини та судді. У цих статтях термін «арешт» має однакове змістове навантаження — він передбачає можливість застосування державою законного обмеження особистої свободи людини.

У КК цей термін використовується в статтях 51, 60 та 371. У залежності від нормативних положень, визначених у цих статтях, термін «арешт» в кримінальному законодавстві має різний зміст, що призводить до сутнісних розбіжностей при його тлумаченні, особливо поза межами норм, де він використовується як предметна складова². Намагаючись вирішити якимось чином колізію між Конституцією та КПК України, фахівці в галузі кримінального права, досліджуючи ст. 371 КК, дійшли висновку, що термін «арешт» використаний у ній з метою позначення початкового моменту застосування запобіжного заходу, пов'язаного з обмеженням державою особистої свободи людини. Подальший процес тримання особи державою в стані обмеженої особистої свободи позначається терміном «тримання під вартою». З таким підходом можна було б по-

¹ Див.: Права людини і громадянина: можливості удосконалення конституційних гарантій // Пр. Львів. лаб. прав людини і громадянина НДІ держ. та місц. самоврядування АПрН України / Редкол.: П. М. Рабинович (голова ред.) та ін. — Серія І, Дослідження та реферати. — Львів: Край, 2008. — Вип. 18. — 70 с.

² Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 ч. Особлива частина / Під заг. ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. — К., 2001. — С. 751; Конституція України: Наук.-практ. комент. — К.; Х., 2003. — С. 148.

годитися, якби термін «арешт» застосовувався в галузевому законодавстві лише для позначення початкового моменту процедури «взяття під варту» як виду запобіжного заходу. Разом із тим у статтях 51 та 60 КК цей термін застосовується для визначення покарання у виді короткострокового позбавлення волі. У ст. 32 Кодексу України про адміністративні правопорушення термін «арешт» застосовується для позначення виду найбільш суворого адміністративного стягнення. У тому ж КПК України термін «арешт» використовується не тільки як синонім терміна «взяття під варту», а і для визначення інших процесуальних дій. Так, він використовується в ст. 126 КПК України «Порядок забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації майна», ст. 187 КПК України «Накладення арешту на кореспонденцію і зняття інформації з каналів зв'язку».

Тому вбачається доцільним, з міркувань упорядкування застосування в законодавстві термінів «арешт» і «взяття під варту» та більш однозначного визначення змісту запобіжного заходу «взяття під варту», вилучити із тексту ст. 29 Конституції (ст. 34 Проекту) термін «арешт». Відповідне положення в них викласти таким чином: *«Ніхто не може бути взятий під варту інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом»*. Відповідно змінам у Конституції повинні бути внесені зміни до КПК України (зокрема, в статті 14, 139, 154¹, 158, 159, 161, 162 та 224). Також термін «арешт» слід вилучити зі ст. 371 КК.

Статтею 372 КК встановлена кримінальна відповідальність за притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності. Положення цієї норми відповідають ст. 62 Конституції, згідно з якою «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду». Таким же чином це положення відтворене в абзаці першому ст. 66 Проекту. Наведений припис слід розглядати як конституційний принцип здійснення правосуддя в Україні. Тому притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності є грубим порушенням Конституції. Суспільна небезпечність злочину, передбаченого ст. 372 КК, полягає в тому, що службові особи, зловживаючи своїми владними повноваженнями на здійснення відповідних процесуальних дій, умисно притягують до кримінальної відповідальності осо-

бу, яка не вчинила злочину, і тим самим грубо порушують її права і свободи, породжують у неї та інших осіб відчуття соціальної несправедливості та юридичної незахищеності. Надання статусу обвинуваченого має подальші негативні наслідки для особи, які полягають у можливості застосування до неї запобіжних заходів, усунення з посади, накладення арешту на майно, банківські рахунки та застосування інших видів процесуально-правового примусу. Незважаючи на незначну поширеність діянь, передбачених ст. 372 КК, чинники конституційної відповідності та суспільної небезпечності є достатньо переконливими для висновку щодо необхідності подальшого збереження їх криміналізації.

Одним із найважливіших принципів здійснення правосуддя є *право особи на захист*. Цей принцип ґрунтується на положеннях статей 59, 63 та 129 Конституції. Так, в абз. 1 ст. 59 зазначено: «Кожен має право на правову допомогу». Більш предметно стосовно певних учасників кримінального процесу це право сформульоване в абз. 2 ст. 63 Конституції: «Підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист». Нарешті, стосовно основних засад судочинства в п. 6 ч. 3 ст. 129 Конституції зазначено про необхідність «забезпечення обвинуваченому права на захист». Кримінальна відповідальність за порушення цих конституційних положень визначена ст. 374 КК «Порушення права на захист», в частині першій якої злочинне діяння сформульоване таким чином: «Недопущення чи ненадання своєчасно захисника, а також інше грубе порушення права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного на захист, вчинене особою, яка провадить дізнання, слідчим, прокурором або суддею». Крім того, право особи на захист забезпечується також ст. 397 КК «Втручання в діяльність захисника чи представника особи», в частині першій якої зазначено: «Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушення встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці».

Що стосується приписів Проекту стосовно надання людині правової допомоги, то серед них право на захист особи, визнаного згідно з КПК України підозрюваним, обвинуваченим чи підсудним, не виділено як самостійний конституційний припис (див. ст. 63, абзац перший). Також і до ст. 137 Проекту, в якій визначаються

основні засади судочинства, не включено, на відміну від ч. 2 ст. 63 чинної Конституції, положення щодо забезпечення обвинуваченому права на захист. У Проекті міститься лише загальне твердження про право кожного на правову допомогу. Таке рішення видається невдалим, оскільки урівнює стан учасника кримінального процесу, який потребує спеціальної правової допомоги, і особи, якій держава зобов'язана організувати надання правової допомоги у зв'язку з її загальногромадянськими потребами. Приписи чинної Конституції, в яких, поряд із загальним визначенням права кожного на правову допомогу, зроблено наголос щодо права на захист підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, мають безумовну перевагу, оскільки відповідають особливостям застосування до особи державно-владних рішень, у своїй більшості примусового характеру, і визнання її злочинцем. Тому такі спеціальні приписи треба зберегти в Основному Законі держави.

В абз. 1 ст. 129 чинної Конституції України визначено один із основоположних конституційних принципів, яким гарантується в державі самостійність судової гілки влади: «Судді при здійсненні правосуддя незалежні і підкоряються лише закону».

На жаль, були та залишаються випадки, коли судді, зловживаючи своїми правами щодо їх незалежності, порушують одну з основних гарантій належного здійснення правосуддя — законність судочинства (п. 1 абз. 2 ст. 129 Конституції). Тому з метою забезпечення здійснення правосуддя на засадах законності та запобігання можливим зловживанням з боку суддів своїми владними повноваженнями *статтею 375 КК передбачена кримінальна відповідальність за постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови*¹.

У Проекті принцип незалежності суддів прописано дещо в іншій редакції. У ст. 138 (абз. 1) зазначено: «Судді при здійсненні правосуддя є незалежними». Із тексту Конституції пропонується вилучити слова «і підкоряються лише закону». Таке визначення не є випадковим, оскільки в Проекті достатньо наочно закладені засади принципу верховенства права. Разом із тим запропонована редакція містить підстави і для свавільного тлумачення принципу незалеж-

¹ У 2006 р. за ознаками цієї статті в Україні було зареєстровано 2 злочини; у 2007 р. — 43 злочини, у 2008 р. — 34 злочини.

ності суддів, як, наприклад, такого, що абсолютизує їх владні можливості при здійсненні правосуддя та дозволяє нехтувати законом. Для упередження такого напрямку можливого сприйняття суддівської незалежності наведений припис бажано супроводити вказівками на ті засади принципу верховенства права, якими повинні керуватися судді при здійсненні правосуддя.

Принцип незалежності суддів може серйозно потерпати від незаконного втручання в їх діяльність з боку сторонніх осіб. Трапляються випадки тиску на суддів шляхом погроз, шантажу та іншого протиправного впливу. Мають місце спроби втручання в організацію діяльності судових органів з боку представників законодавчої і виконавчої влади у вирішенні конкретних судових справ і призначення покарань¹. Тому важливого значення набуває гарантування Конституцією та законами України дотримання конституційних принципів щодо здійснення правосуддя в Україні. В абз. 2 ст. 126 чинної Конституції зазначено: «Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється». Цей припис відтворено в ст. 138 Проекту. Кримінальне законодавство гарантує дотримання зазначеного конституційного припису від найбільш небезпечних посягань, пов'язаних із впливом на суддів. У ст. 376 КК встановлена відповідальність за втручання в діяльність судових органів. Згідно з її частиною першою заборонено: «Втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення». Категорія судової справи, щодо якої здійснюється втручання, не має значення для кваліфікації суспільно небезпечного діяння за цією статтею КК. Це може бути кримінальна, цивільна, господарська справа або матеріали адміністративного провадження чи конституційного судочинства².

Відтворення в Проекті положення щодо заборони впливу на суддів у будь-який спосіб підтверджує доцільність встановлення та подальшого збереження кримінальної відповідальності за втручан-

¹ Див.: Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верхов. Суду України від 13 трав. 2007 р. № 8 // Вісн. Верхов. Суду України. — 2007. — № 6. — С. 2.

² Див.: Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За заг. ред. П. П. Андрушко, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. — 2-ге вид., переробл. та допов. — К.: Дакор, 2008. — С. 1251 (автор коментаря до ст. 376 КК — Є. В. Фесенко).

ня в діяльність судових органів. Норма ст. 376 КК відповідає Конституції, вона є однією із показових законодавчих гарантій забезпечення принципу незалежності суддів. Незважаючи на те, що ст. 376 КК також застосовується рідко, передбачена нею кримінально-правова заборона відіграє сутнісну роль у попередженні незаконних втручань у діяльність суддів.

Наведене зіставлення кримінально-правових норм, якими встановлена відповідальність за посягання на конституційні принципи діяльності органів дізнання, досудового слідства, прокуратури й суду, із відповідними положеннями чинної Конституції та Проекту засвідчує, що в цілому принцип конституційної відповідності, якому повинні відповідати кримінальні закони¹, дотримується. Норми статей 371, 372, 374, 375, 376 та 397 КК не протирічать чинній Конституції та достатньо повно розвивають ті її положення, які є вихідними для здійснення правосуддя. Уточнень потребують лише статті 29, 80 і 126 Конституції та ст. 371 КК, оскільки термін «арешт», що в них використовується, не відповідає видам запобіжних заходів, визначених у главі 13 КПК. Відповідних уточнень потребують і статті 29, 91, 111 та 139 Проекту. Що стосується інших положень проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України», якими визначаються принципи здійснення правосуддя, то певні з них, як було показано, потребують доопрацювань в аспекті гарантування захисту прав та законних інтересів учасників кримінального процесу та відповідності засадам принципу верховенства права.

Рекомендовано до друку на засіданні сектору дослідження кримінально-правових проблем боротьби зі злочинністю ІВПЗ АПРН України (протокол № 114 від 9 вересня 2009 р.).

Рецензенти — кандидат юридичних наук, доцент Л. М. Демидова; кандидат юридичних наук, доцент Н. В. Сибільова.

¹ Див.: Борисов В. І. Дотримання принципу конституційної відповідності у проекті Кримінального кодексу України // Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи: Матеріали наук.-практ. конф., 25 черв. 1997 р. – К.; Х., 1998. – С. 172.

УДК 343.21

Л. В. Дорош, кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права № 1 Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ЯКОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Стаття присвячена аналізу поняття якості законодавства України про кримінальну відповідальність та критеріїв її оцінки.

Ключові слова: «законодавство України про кримінальну відповідальність», «якість закону», «критерії оцінки якості кримінального законодавства».

Постановка проблеми. Підвищення якості й ефективності законодавства як у сфері правотворчості, так і у сфері його реалізації є пріоритетним напрямом правової політики держави. Проблема ефективності правового регулювання відносин у сфері боротьби зі злочинністю завжди належала до найбільш актуальних. Не втратила вона свого значення і наразі.

Розбудова в Україні незалежної демократичної правової держави потребує створення ефективної правової системи. Забезпечення оптимального регулювання суспільних відносин неможливе без досконалої за формою та змістом нормативної бази. Глибока системна криза, що охопила Україну, призвела до загострення криміногенної ситуації, зростання злочинності. Безумовно, це потребує відповідної реакції з боку держави.

Закон є провідним джерелом права в сім'ї романо-германських правових систем, до складу якої входить і правова система України. У ч. 1 ст. 3 чинного КК закріплено положення, згідно з яким законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України. Прагнення досягти максимальної якості його нормативно-правових приписів і їх застосування викликає надзвичайний інтерес до основоположних принципів законотворення та законодавчої техніки.

З огляду на наведене серед проблем ефективної реалізації політики держави у сфері боротьби зі злочинністю чільне місце по-